

О. С. Пономарьов,
м. Харків, Україна

ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА ПЕДАГОГА В СИСТЕМІ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ

Пономарев А. С. **Професійна культура педагога в системі філософії освіти.** Показано влияние образования на характер развития общества. Рассмотрены сущность и причины кризиса системы образования. Рассмотрена роль культуры педагога в его преодолении. Проанализирована ее связь с философией образования.

Ключевые слова: философия образования, кризис системы образования, педагогическая культура, качество подготовки.

Ponomaryov A. **The professional culture of teacher in the philosophy of education.** Shows the effect of education on the nature of the development of society. We consider the nature and causes of the crisis of the education system. Examined the role of culture teacher in overcoming it. Analyzed its relationship with the philosophy of education.

Keywords: philosophy of education, the crisis of the system of education, pedagogical culture, quality of training.

Характерною особливістю сучасного суспільного й індивідуального буття людини виявляється все більша його залежність від феномену освіти. Дійсно, вибір та реалізація стратегії розвитку будь-якої країни визначальною мірою пов'язані з цілями і змістом освітньої політики та з характером системи освіти. Хоча глобалізація і призводить до певної уніфікації функціонування освіти, однак національні особливості й конкретні потреби країни, її економіки, науки і культури накладають на нього свою специфіку. Водночас діалектика загального й одиничного проявляється в тому, що при широкому розмаїтті конкретних проявів цієї специфіки практично вся світова система освіти переживає кризу.

Спільною причиною кризи виступає невідповідність традиційних цілей, змісту і характеру освіти принципово новим реаліям сьогодення й суспільним очікуванням, що впливають з цих реалій. Осмислення та успішне розв'язання кризи можливе лише на основі нової освітньої парадигми. Її розробка вимагає виходити з положень сучасної філософії освіти, яка передбачає розвинену професійну культуру кожного педагога, чіткі світоглядні позиції, відповідну культуру мислення, ясне бачення ним актуальних проблем освіти.

Саме філософське підґрунтя професійної культури педагога допомагає йому усвідомити основну суперечність феномену освіти. Її сутність полягає в тому, що, з одного боку, освіта відкриває можливість учням і студентам відносно в обмежений часовий період отримати у концентрованому і систематизованому вигляді такий величезний обсяг інформації, яким

переважна більшість з них не змогли б самотійно оволодіти протягом всього життя. Однак, з іншого боку, ця обставина, по-перше, орієнтує людей переважно на раціональні форми пізнання світу, практично виключаючи з цього процесу когнітивні можливості емоційної сфери особистості. По-друге, подання готової, «препарованої» інформації привчає учнів і студентів приймати її на віру і не сприяє розвитку критичного мислення. По-третє, система освіти позбавляє студентів готовності, бажання і навіть потреби у безпосередньому чуттєвому пізнанні об'єктів і явищ світу.

Освіта, насамперед вища, все більше виконує суто технологічну роль і готує людину до виконання певних технологічних функцій. Тому вона прагне об'єктувати у людській свідомості і світ, і процеси його пізнання. У зв'язку з цим М. К. Мамардашвілі чітко вказує, що «в когнітивній, або рефлексивній свідомості ми одночасно схоплюємо предмет тією мірою, якою ми разом з охоплюваним або уявно баченим предметом схоплюємо й ті акти або ту схему, за допомогою якої цей предмет давався свідомості. Така рефлексивна процедура визначає наші можливості об'єктивації» [1, с. 17].

Таким чином, природне прагнення людини до пізнання підміняється її об'єктивацією і цілеспрямованою функціональною підготовкою до належного виконання певної діяльності у велетенському апараті сучасного суспільства. А як пише К. Ясперс, «здається, що об'єктивована, відірвана від своїх коренів людина втратила найістотніше. Для неї ні в чому не проступає присутність справжнього буття. У задоволенні й незадоволенні, у напрузі і втомі вона виражає себе лише як певна функція. У повсякденному житті вона баче мету, що виходить за межі миттєвого виконання роботи, тільки у тім, щоб *зайняти по можливості гарне місце в апараті*» [2, с. 56].

Для подолання цих тенденцій, повернення освіти завдань з формування людини в дусі людяності й можливостей успішного їх виконання необхідною умовою постає глибоке осмислення кожним педагогом своєї високої суспільної місії та свого призначення. Таке ж осмислення вимагає, на наше переконання, по-перше, філософського підходу, який би дозволяв педагогові піднятися над повсякденністю і оцінити сенс своєї діяльності, а по-друге, високої професійної культури, яка б забезпечувала можливість поєднання утилітарних цілей освіти з її загальною гуманістичною спрямованістю.

Сьогодні, в умовах гострої соціально-економічної кризи, як ніколи раніше надзвичайно актуальною виступає проблема забезпечення якості підготовки фахівців. Вона постає однаково важливою для всіх учасників освітнього процесу, для системи освіти і кожного навчального закладу, для суспільства загалом. Для **студентів** якість освіти визначає рівень їх конкурентоздатності на сучасному складному й мінливому ринку праці й можливості успішного досягнення ними життєвих цілей. Для **викладачів** якість підготовки фахівців постає чинником їх постійного професійного зростання і вдосконалення педагогічної майстерності. Для самого **навчального закладу** якість професійної підготовки та особистісного розвитку студентів означає його авторитет, конкурс серед вступників, а отже

і перспективи розвитку. Для *системи освіти* – це реальна можливість відновлення її власного авторитету й авторитету знань в суспільній свідомості. Для *суспільства* якість підготовки фахівців визначає напрямки і характер його функціонування в умовах становлення інноваційного типу світового розвитку і формування світової інтелектуальної економіки.

Ця значущість проблеми якості підготовки вимагає для свого успішного розв'язання активізації всієї системи чинників, які впливають на неї. Одним з чи не найбільш дієвих серед них виступає професійна культура викладача, яка є вищим рівнем його педагогічної майстерності. Така культура є інтегральною характеристикою здатності викладача найдоцільнішим чином реалізувати свою професійну компетентність, педагогічну майстерність і особистісні якості у практичній освітній діяльності й досягати її очікуваних результатів за рахунок раціонального використання інтелектуальних, емоційних, часових та інших ресурсів у обов'язковому поєднанні з ціннісним сприйняттям цієї діяльності.

Завдяки належному розвитку професійної культури викладача студенти не просто отримують певну систему знань, але й відчують радість пізнання і спілкування з цікавою людиною та впевненість у своїх силах, а сам викладач – глибоке задоволення. Саме аксіологічні аспекти педагогічної культури мають вважатися її основними атрибутивними ознаками.

Цілком очевидно, що професійна культура педагога є похідною від його загальної культури і психологічної спрямованості на педагогічну діяльність. Ця ж спрямованість виступає потужною спонукою формування й безперервного вдосконалення професійної культури. Сама ж ця культура включає досконале знання матеріалу своєї навчальної дисципліни, так і володіння методикою його викладання. Обов'язковими її складниками мають бути також поважне ставлення до студента і неприпустимість будь-якого приниження його особистої гідності, прагнення не тільки передати йому певну систему знань, а й допомогти сформувати і розвинути систему життєвих цілей і цінностей, моральнісних принципів і переконань, естетичних смаків та ідеалів, прищепити основи загальної і професійної культури. Однак успішне виконання цих завдань і функцій вимагає, щоб невід'ємним складником педагогічної культури мала вважатися чітко усвідомлена особиста відповідальність викладача за результати своєї діяльності та за їх реальний вплив на характер процесів суспільного розвитку, насамперед на духовний складник соціокультурного простору.

С. У. Гончаренко розглядає культуру як «сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і втілюються в результати продуктивної діяльності». Водночас він підкреслює, що «під культурою розуміють рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльності» [3, с. 182].

У свою чергу, В. Г. Кремень чітко визначає сутність і зміст педагогічної культури саме в загальному контексті філософії освіти [4]. Подібної ж позиції дотримуються Е. Н. Гусинський та Ю. Й. Турчанінова, на

переконання яких «філософія освіти розглядає, як відбувається розумови і моральнісний розвиток людини в культурному середовищі і як може (і повинна) сприяти цьому процесу система освіти» [5, с. 5].

Аналіз реального стану виконання цих завдань свідчить, на жаль, про невтішну картину. І якщо нехтування виховною складовою стало звичним, і порушення системної цілісності навчально-виховного процесу перетворюється на «норму» у вищій школі, то тривожить оцінка студентами якості своєї професійної підготовки і впливу викладачів на формування їх професійної компетентності. За результатами експрес-опитування студентів виявилось, що лише 85 % з них визнають істотну роль викладачів у їх фаховому становленні, й тільки 40 % – у їх особистісному розвитку. Деякі мої колеги отримали ще більш вражаючі результати – до 30 % падає частка студентів, які визнають роль викладачів у їх професійному і до 20% – в особистісному розвитку.

Вдумаємося: від 15 до 70 % студентів не визнають ролі викладачів (що не дає підстав вважати цих людей педагогами) у їх професійній підготовці! Одна з причин такого стану полягає у відсутності у багатьох викладачів серйозної науково-дослідної роботи й бажання регулярно знайомитися з кращими світовими досягненнями у своїй галузі і провідними тенденціями її розвитку. А це також показник їхньої професійної культури. Те ж, що від 60 до 80 % студентів не вбачають ролі викладачів у їх особистісному становленні й розвитку взагалі є цілком закономірним результатом певного нехтування значною частиною викладачів виховною складовою освітнього процесу.

Сьогодні якість освіти набуває виключно важливого значення в науково-технічному і соціально-економічному відродженні України, у забезпеченні її інноваційного розвитку й переходу до сучасної економіки знань. Адже згідно з авторитетними міжнародними рейтингами ми посідаємо досить низькі місця. Так, за даними Міжнародної організації праці Україна за продуктивністю праці опинилася на 89 місці з 121 розглянутих. Нижче – тільки 19 африканських і 13 не дуже розвинених азіатських країн. І подібні приклади не поодинокі.

На жаль, зустрічі представників бізнесу й освіти, на яких обговорюються вимоги роботодавців до підготовки фахівців, не супроводжуються фінансовою участю бізнесу в удосконаленні освіти, у її прагненні задовольняти побажання і вимоги життя й практики суспільного виробництва у широкому його розумінні. До того ж, коло питань, що розглядаються на цих зустрічах, не доводиться до широкого загалу освітян-практиків, не обговорюється ними й не отримує належного відображення у цілях, змісті й характері їх діяльності.

Школа-семінар з інноваційних педагогічних технологій в НТУ «ХПІ» переконливо свідчить про істотний інтерес викладачів до проблем педагогічної культури. Проводячи кілька років поспіль майстер-клас з цих проблем, я з задоволенням спостерігаю, як зростає інтерес викладачів до них. Аудиторії, які виділяють для нас, завжди переповнені. Питання, які ставлять

учасники, цікаві й актуальні. Приємно, що серед учасників зростає число викладачів технічних дисциплін, в тому числі професорів і доцентів.

Однак значна частина викладачів, насамперед молодих, лишається поза межами впливу системи заходів з педагогічної культури. Більш того, дехто нехтує й можливістю збагачення своєї загальної культури: роками не відвідує театр, музеї, художні й музичні вистави, не читає художньої літератури. А це вкрай негативно впливає і на якість їх роботи, і на рівень підготовки фахівці, їх конкурентоспроможності на сучасному складному ринку праці. Не варто вже й говорити про рівень мовленнєвої культури студентської молоді.

Подолання цієї ситуації вбачається у такому. передбачити окремий семінар, який би цілеспрямовано сприяв розвитку педагогічної культури наших викладачів. Це тим більш необхідно, що більшість з них не має базової психолого-педагогічної освіти. Не випадково Дж. Дьюї стверджував, що коли ми готові бачити освіту як процес формування відношення, емоційного й розумного, до природи й іншої людини, всю філософію можна вважати загальною теорією освіти.

Оскільки ж сьогодні від характеру підготовки визначальною мірою залежить доля людської цивілізації, філософія освіти і педагогічна культура постають тим останнім рубежем, який здатний її зберегти.

Література: 1. *Ясперс К.* Духовная ситуация времени / пер. с нем. – М.: АСТ, 2013. – 285 с. – (Новая философия). 2. *Мамардашвили М. К.* Классический и неклассический идеалы рациональности. – СПб.: Азбука, 2010. – 288 с. 3. *Гончаренко С. У.* Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с. 4. *Кремень В. Г.* Філософія освіти ХХІ століття // Педагогіка і психологія. – 2003. – № 1 (XXXVIII). – С. 6-16. 5. *Гусинский Э. Н., Турчанинова Ю. И.* Введение в философию образования. – М.: Логос, 2001. – 224 с.